

Ж. Фань, асп.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ
cristinvvan@gmail.com

ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНА ПАРАДИГМА ПОЕМИ "СЛЕПАЯ" ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Досліджуються особливості ідейно-тематичної парадигми російськомовної поеми Тараса Шевченка "Слепая". Аналізується система образів твору, наголошується на виявах автобіографічного первня у тексті. Визначається специфіка жанру твору, вияви у ньому впливів фольклорної традиції. Акцентується увага на мотивах сну, божевілля, пожежі в поемі.

Акцентується увага на тезі про те, що особливості ідейно-тематичної парадигми твору визначаються мотивом трагедії особистої, яка еволюціонує у трагедію Вітчизни. Образи конкретних людей набувають у творі універсального значення, проектуючись на узагальнений образ Вітчизни. Твір ґрунтується на синтезі реальної та ірреальної сфер, поєднання романтичної літературної традиції з фольклорною.

Ключові слова: Тарас Шевченко, романтизм, поема, російськомовна творчість, ідейно-тематична парадигма, психологізм твору.

Російськомовна творчість Тараса Шевченка, зокрема поетичні твори "Слепая" и "Тризна", до цього часу залишаються мало дослідженими, особливо з позицій сучасного шевченкознавства. Насамперед це стосується поеми "Слепая", твору, котрий протягом тривалого часу залишається на маргінесі наукових студій. Свого часу окремі аспекти поеми досліджували І. Айзеншток, О. Багрій, Л. Булаховський, Г. Грабович, Є. Кирилук, І. Пільгук та ін. І. Франко також згадував твір у своїх працях. Натомість, така проблема, як художні тлумачення психологічного стану автора і героїв, особливості ідейно-тематичної парадигми твору залишаються фактично поза межами системних наукових розвідок. Відтак, актуальність нашої статті полягає у тому, що робимо спробу зробити детальний аналіз російськомовної поеми Тараса Шевченка "Слепая", визначити специфіку його ідейно-тематичного спектру.

Твір було написано у першій половині 1842 р. у Петербурзі. На той час поет був відомий як автор "Кобзаря" і "Гайдамаків". А вперше поема побачила світ 1866 року, вже після смерті Т. Шевченка. Цей твір став етапним текстом у творчій еволюції митця, засвідчивши його тверде рішення присвятити себе служінню Україні. Також твір репрезентував суттєві зрушення у свідомості автора, про що він відверто зізнався у творі:

И путь унылый бытия
И ноша тяжкая моя
Меня ужасно изменили.
Я тайну жизни разгадал,
Раскрыл я сердце человека... [3, с. 131].

І тут же поет називає себе калікою, самотнім сиротою. І це відчуття каліцтва і сирітства зумовлене глибокою ностальгією за Вітчизною, що виявляється у розпачі й тузі. Саме ця тема стає наскрізною у творі, визначаючи вектори творення митцем образів.

Загалом поема "Слепая" Т. Шевченка не відрізняється довершеністю мови і стилю. Сюжет її тривалий і фактично позбавлений динамізму. Твір певною мірою тяжіє до універсального романтичного стилю Байрона з його трагізмом особистісних відчуттів. І цей трагізм індивіда відчувається в кожному образі твору, де кожен переживає свою власну особисту трагедію. У творі порушується традиційна тема зради паном дівчини. Але ця особиста зрада мислиться поетом і як зрада Вітчизни. Він проєкує тему зради на тих своїх земляків, які повторили злочин пана щодо дівчини стосовно України. У творі трагедія жінки співвідноситься з трагедією Батьківщини. То гине Вітчизна, а не просто українська дівчина. Написаний російською мовою твір став певним криком розпачу поета на теренах тогочасної Російської імперії. Водночас твір цікавий тим, що в ньому виявляються риси автобіографічні, певною мірою сповідальні. Твір загалом написаний з використанням пісенної ритміко-інтонаційної форми.

Поема "Слепая" обрамлена цитатами на початку і наприкінці біблійного псалма:

Кого, рыдая, призову я
Делить тоску, печаль мою,
В чужом краю кому, тоскую,
Родную песню пропою? (с. 128).

Цей мотив проходить через увесь твір, є ніби сповідальним риторичним запитанням, які звучить протягом усієї розповіді. Ним твір починається і ним завершується. Це вияви ностальгії поета за Вітчизною, за рідними людьми, за рідним словом.

На початку твору Тарас Шевченко змальовує образ сліпої жінки, біля якої спить дитина. Картина сліпої з маленькою дівчинкою присутня і в малярській творчості Кобзаря. У той час, коли "сном непорочної простоти" спить дівча, [3, с. 129], її мати згадує свою сумну молодість. І тоді до неї приходиться усвідомлення того, що вона осліпла від сліз:

И я ослепла. Слезы-реки... [3, с. 138]. Ця сліпота стає головною характеристикою героїні, відображаючи не тільки її фізичний стан, а й душевний. Жінка не бачить подальшого життєвого шляху. Її огортає морок.

Велике змістове значення має у творі сон, який наснився Оксані. Налякана страшним сном доньки, мати пророкує:

...скоро встретишь между ими
Змию, ужасную змию!
И ты пойдешь за нею следом,
Покинешь голову мою,
Как я покинула, забыла
Меня вскормившую семью [3, с. 139].

По суті уривок сну репрезентує своєрідний сюжет, який розгортається у свідомості молодої дівчини. Тут автор використовує прийом розгорнутого монологу. Дійовими особами сну є сама Оксана, її мати, люди, а також тут діють абстрактні образи. У сні тісно переплелися сфери реальна і надреальна. Автор проектує фантастичний світ сновидінь на реальне буття, аби передати свої думки та переживання. І саме тут виявляється

автобіографічний характер твору. Загалом сон виконує роль пророцтва щодо подальшого розвитку подій. Далі бачимо, як пан дідич повернувся і забрав доньку Оксану у Сліпої. Сліпа вже мислиться у творі як своєрідне ім'я жінки, символ її складної та сліпої до щастя долі. Дідич на колінах просить дівчину не звати його ні паном, ні батьком, що вже визначає шлях до трагічного вирішення ситуації. Кохання дівчини з козаком постає на тлі їхніх романтичних зустрічей. Козак зникає і гине, коли про це дізнався пан дідич. Це стало причиною божевілля Оксани, яка сама після цього стає вбивцею, позбавивши життя пана-батька-гвалтівника ножем. А після того вона запалила маєток.

Передчуваючи трагедію доньки, сліпа мати повертається в маєток і вислуховує трагічну історію доньки. Ключовою підставою для божевілля є смерть коханого і зґвалтування дівчини п'яним паном-батьком. Оксана зізнається матері:

Я горько плакала, молилась,
Но Бог отверг мои кресты [3, с. 147].

Сексуальне насилля і велика пожежа тісно пов'язані між собою. Пожежа, що настає відразу після зґвалтування, є певним збігом обставин і великою карою винного за вчинений гріх. Г. Грабович зазначає: "По суті, сон (чи спання), зґвалтування (збаба чи насилля взагалі) і вогонь (часто як наслідок або відплата) становлять структурну єдність. Як така, вона не потребує раціональної мотивації чи пояснення; як у структурі міту, чи у снах, взаємозв'язок компонентів зумовлюється глибокими несвідомими чи досвідомими асоціаціями" [1, с. 40]. Загалом це впливає з глибокої психічної травми героїні. При цьому Шевченко творить певну опозицію невинності героїні та водночас вчиненого нею гріха. Як результат, через гріх матері страждає і донька.

Загалом особливістю художнього стилю поеми Тараса Шевченка "Слепая" є мислення символами, алегоріями. У тексті присутні абстрактні поняття і явища навколишньої дійсності, зокрема село, ліс, поле, вулиця, люди, вода, тьма, світло, сміх, плач та ін. У такому художньому мисленні виявляється безпосередній вплив на стиль твору Шевченка усної фольклорної

традиції, що репрезентовано також у віруваннях у сни, передбачення, гадання. Ці речі впливають у творі й на хід основних подій, які відтворюються у сюжеті. Також такі феномени складають основу для синтезу романтичної та реалістичної концепцій буття в авторській свідомості Тараса Шевченка. Для твору головним сюжетотворчим засобом постають художній задум і поетична символіка. Глибокі вияви зовнішнього плану супроводжуються показом плану внутрішнього, який репрезентується насамперед показом життя сліпої покритки та її нещасної доньки. Образи поеми Шевченка є багатограничними і багатозначними. Як наголошує Г. Грабович, "Слепая" – найбагатша на психоаналітичний матеріал; її нав'язливий повтор первинного травматичного досвіду, її розгорнуті "божевільні", а відтак – підвищений, майже театральний сенс самого себе, що неминуче супроводжує російськомовні твори Шевченка, роблять поему центральною ланкою його символічного коду, а отже, твором, що заслуговує й вимагає докладного аналізу" [1, с. 26]. У тексті простежуються певні впливи популярного у ті часи містицизму, яким так захоплювалися романтики. Загалом поема Тараса Шевченка "Слепая", як і російськомовний поетичний твір "Тризна" репрезентує важливий етап еволюції поезії митця – і на глибинному, і на зовнішньому рівнях. Поема за своїм характером є глибоко нарративною. Мотиви інцесту і божевілля проходять через увесь твір. Загалом вони переростають у трагедію, що виявляється в певному запереченні навколишнього життя і світу, навіть себе самого. Це була певна відмова від себе самого, від своєї сутності. Твір завершується тим, що Сліпа чекала свою Оксану з пожежі, але не дочекалася. І пішла, співаючи улюблений псалом:

Кого, рыдая, призову я
Делить тоску, печаль мою?
В чужом краю кому, тоскуя,
Родную песню пропою? [3, с. 149].

По суті трагедія повторюється з покоління до покоління. Твір завершується тими ж словами, якими і розпочався. Отже, особливості ідейно-тематичної парадигми твору визначаються

мотивом трагедії особистої, яка еволюціонує у трагедію Вітчизни. Образи конкретних людей набувають у творі універсального значення, проєктуючись на узагальнений образ Вітчизни. Твір ґрунтується на синтезі реальної та ірреальної сфер, поєднання романтичної літературної традиції з фольклорною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо. З проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета / Г. Грабович. – К.: Критика, 2014. – 412 с.
2. Ушкалов Л. Моя Шевченківська енциклопедія: із досвіду самопізнання / Л. Ушкалов. – К.: Дух і літера. – 560 с.
3. Шевченко Т. Повне зібрання творів у дванадцяти томах. Том перший. Поезія 1837–1847. / Т. Шевченко. – К.: Наукова думка, 1989. – 525 с.

REFERENCES

1. Grabovych G. Shevchenko, jakoho ne znajemo. Z problematyky symbolichnoji avtobiografiji ta suchasnoji retseptsiji poetauchasnoji retseptsiji poeta. Kyiv: Krytyka, 2014. 412 s. (in Ukrainian)
2. Ushkalov L. Moja Shevchenkivska entsyklopedija : iz dosvidu samopiznannja. Kyiv: Duh i litera. 560 s. (in Ukrainian)
3. Shevchenko T. Povne zibrannja tvoriv u 12 tomah. Tom 1. Poezizj 1837-1847. Kyiv: Naukova dumka, 1989. 525 s (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 29.11.21

Zh. Fan, PhD Student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv
cristinvvan@gmail.com

IDEA AND THEME PARADIGM OF TARAS SHEVCHENKO POEM "BLIND"

In this article the specific of idea and theme paradigm of Taras Shevchenko poem "Blind", that was written in Russian language, is investigated. The system of images of poem is analysed. It is investigated the specific the of autobiography vector in the text. The particularly of genre of poem, representation of folklore tradition in the poem is investigated. It is underlined the motive of dream, madness, fire in the poem.

The specific of idea and theme of paradigm of poem is determined by the motive of the tragedy of person, that development in the image of Motherland. The images of concrete of the persons have universal meaning. They are projecting in the general image of Motherland. The poem is based in the union of real and unreal sphere, union of romantic literature tradition with folklore.

The poem is interesting because of autobiography and confession vectors. In general the poem "Blind" of Taras Shevchenko is based using rhythmic song forms.

The general specific of idea and theme paradigm are determined by motive of the life and feelings, that development in the universal images. The poem of Taras Shevchenko "Blind", like written in Russian language poetic work "Tryzna" represent very important stage in the evolution of the poetry of the author – in the inner and in the outside levels. According to its character the poem is very narrative. The motives of the madness and incident are dominated in the poem. They are develop in the tragedy. We can see it in the denial of the real life, even in the denial of the myself. In the literature context it was denial from myself, from my own personality. The important specific of the art style of Taras Shevchenko "Blind" is reason based in the symbols and allegories.

Kye words: *Taras Shevshenko, Blind, poem, written in Russian creative, idea and theme paradigm, psychologism of the work.*